בס״ד

ישיבת הכּוֹתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדֹר הלוי נבנצל שליט״א

לפרשת בשלח תשפ״ה[1]

(נכתב ונערך על פי שיחות משנים שעברו)

״רְאוּ כִּי ה׳ נָתַן לָכֶם הַשַּׁבָּת״

דבר העורך: לאחר שנתפרסם לאחרונה בעולם כולו המעשה המופלא המיוחד והמרגש, בבת ישראל שהיתה בצרה ובשביה, ובסכנת נפשות יום יומית במשך למעלה משנה, איך שנתאמצה ונזהרה במסירות נפש לשמור על קדושת השבת כפי כוחה, בהיותה שבויה בין צפרני הרוצחים הארורים ימ״ש, וברוך המקום שריחם עליה והוציאה מאפילה לאורה, ונעשה מזה קידוש שם שמים גדול - עוררו רבים וכן טובים, שמעשה זה מחייב את כולנו להתחזק בשמירת השבת, בבחינת: ״וכל העם ישמעו - וְיִרָאוּ״. ועל כן נעיין השבוע בדברי תורתו של רבינו שליט״א בפרשת השבוע (״ויהי בשלח פרעה את העם״) בענין השבת, אשר ״חוקתיה במרה נצטוו באזהרה״, כמבואר ברש״י בפרשתנו (טו, כה), ונזכה במהרה שינוחו בה כל ישראל מקדשי שמך, ובזכות שמירת השבת נזכה לגאולה וישועה מכל צרותינו, בב״א.

המן - עדות על השבת

ה׳ יתברך נתן לנו ״מתנה טובה״ ושמה שבת (שבת י, ב). לא רק שה׳ נתן לנו את השבת, נתן לנו גם אות על נתינת השבת - ״רְאוּ כִּי ה׳ נָתַן לָכֶם הַשַּׁבָּת״ (שמות טז, כט). ״רְאוּ בעיניכם, כי ה׳ בכבודו מזהיר אתכם על השבת, שהרי נס נעשה בכל ערב שבת לתת לכם לחם יומים״. נס המן בכל ערב שבת, שלקטו ״לחם משנה״ אף שלא נתכוונו לכך, הוא אות על נתינת השבת לישראל.

אנו באמת עושים כמה וכמה דברים בשבת, זכר למן: בוצעים על לחם משנה - כי ירד לנו לחם משנה ביום הששי, לכבוד שבת; מכסים את הלחם במפה מלמעלה ומלמטה (שו״ע או״ח סי׳ רע״א ס״ט) - זכר למן, שהיה מכוסה מלמעלה ומלמטה כמונח בקופסה (רש״י שמות שם, יג), ואוכלים שלוש סעודות - מפני ששלוש פעמים נאמר בַּמן ׳היום׳ [״וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה: אִכְלֻהוּ הַיּוֹם, כִּי שַׁבָּת הַיּוֹם לַה׳, הַיּוֹם לֹא תִמְצָאֻהוּ בַּשָּׂדֶה״ (שמות טז, כה) - והרי זה כאילו נאמר שלוש פעמים ״אִכְלֻהוּ הַיּוֹם״]. הכל, מפני שהמן הוא עדות על השבת, לכן הוא כ״כ משפיע על הלכות שבת[2].

מדוע אין אומרים הלל בשבת

השבת היא תחילה למקראי קדש. ובכל זאת, היא שונה משאר המועדים בהרבה דברים. אחד ההבדלים - שבכל המועדים אנו אומרים הלל, ובשבת איננו אומרים הלל. מדוע איננו אומרים הלל בשבת? - שאלה זו שאלו כבר בגמרא, ותירצו, ששבת איננה ״מועד״, ולכן אין אומרים בה הלל (ערכין י, ב). מה הכונה בזה? נראה שהכונה היא, שהלל נתקן על נס, שהוא שינוי בטבע, ואילו השבת מסמלת דוקא את ההיפך, את הסדר שבטבע. סדר נפלא שנקבע בששת ימי בראשית, ושאין בו שום חסרון כלל. ״וַיַּרְא אֱלֹקִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד״[3] (בראשית א, לא). הכל שלם ומושלם, ללא צורך לחרוג מן הטבע. בחוקי הטבע יש מענה מספיק לכל צרכי העולם וברואיו. לכן השבת איננה נקראת מועד, כי היא מעידה על השגרה, ולא על החריגה מן השגרה, שזהו המועד.

בגלל שהשבת מעידה על הסדר והחוקים שקבע ה׳ בששת ימי בראשית, אין במוספֵי השבת קרבן חטאת. כי החטאת מעידה על חטא וחסרון[4], וכיון שמעשֵי ה׳ בששת ימי בראשית שלמים הם, ללא שום חטא וחסרון ח״ו, לכן אין במוספי השבת קרבן חטאת, רק עולות[5]. לעומת זאת, במוספי שאר המועדים יש קרבן חטאת, כי שאר המועדים הם תוצאה של חטאים וחסרונות - חטא הלבנה (ראש חודש), חטא אדם הראשון (ראש השנה), חטא העגל (יום הכפורים), והחטאים שגרמו לנו לרדת למצרים (ע״ז נדרים לב, א), שכתוצאה מזה נולד הצורך להוציאנו משם (פסח), ללכת במדבר ארבעים שנה (סוכות), ולקבל תורה (שבועות), בלי יכולת להשיג אותה מעצמנו, כדרך שהשיגו אותה אברהם יצחק ויעקב, שכמעט ולא חטאו בימי חייהם, [לכן נקראו ״ישרים״ (ע״ז כה, א)], ולכן הצליחו להשיג את התורה מעצמם, בלי לקבֵּלה מן החוץ (ע״ז ב״ר צה, ג), ולקיימה עד שלא ניתנה (משנה קדושין פב, א; תנא דבי אליהו פ״ו ד״ה ברוך המקום). השבת היא מעשה אלקינו, היא שלמה לגמרי, לכן אין בה צורך בחטאת. [וכן קרבן התמיד, שבא על מעשה אלקינו - דבר יום ביומו - אין בו חטאת]. לעומת זאת, המועדים באים לתקן חטאים מסוימים, שהם מעשי הברואים, לכן יש בהם צורך בחטאת.

זו גם הסיבה לכך, שבתפלת מוסף של שבת - שהיא כנגד קרבן מוסף של שבת - איננו אומרים ״מפני חטאינו גלינו מארצנו״. ביו״ט אנו אומרים כן, וכן במוסף של ראש חודש שחל להיות בשבת אנו אומרים ״ולפי שחטאנו לפניך אנו ואבותינו חרבה עירנו ושמם בית מקדשנו״ - בגלל ראש חודש - אבל בשבת רגילה איננו מזכירים את החטא ואת החורבן. אמנם אנו אומרים ״יהי רצון שתעלנו לארצנו ותטענו בגבולנו, ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו״, וכל אחד מֵבין שתפלה זו נאמרת מפני שכרגע המקדש חרב, אבל בכל זאת, לא אומרים במפורש שבית המקדש חרב. רק ביום טוב וראש חודש שחל בשבת אומרים זאת במפורש. כי שבת היא בסימן של שלמות. אין וידויים על החטא בשבת. רק ביו״ט אנו מזכירים שמפני חטאינו קרה מה שקרה, ואין אנחנו יכולים לעלות ולהֵראות. בשבת אין חטאים ואין תיקונים. היא שלמה, היא מעין עולם הבא, [״אחד מששים לעולם הבא״[6] (ברכות נז, ב)], בלי שום חסרון כלל.

״מזמור שיר ליום השבת״ - על ענין המן

״מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת״ בא להודות לה׳ על מעשיו השלמים והמושלמים, שאין בהם שום פגם. ״מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת - טוֹב לְהֹדוֹת לַה׳״. להודות על הבריאה הנפלאה שה׳ ברא. יהודי הרי אומר בכל בֹּקֶר, שהוא מרוצה מכך שה׳ ברא את העולם. ״ברוך שאמר והיה העולם״, אני מודה לה׳ שאמר והיה

© כל הזכויות שמורות - למשפחת נבנצל ולישיבת הכותל, ירושלים - http://www.hakotel.org.il

העולם. אמנם פה ושם יש צרות בעולם, אבל בסך הכל הקב"ה מעיד שהעולם הוא טוב מאד, "וַיַּרְא אֱלֹקִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד" (בראשית א, לא). יש צרות? - בני אדם הם שגורמים לעצמם את הצרות במעשיהם הפגומים. אבל הקב"ה מצדו ברא עולם טוב מאד.

והנה, "מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת", הוא מזמור שיר לעתיד לבוא, ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים (תמיד פ"ז מ"ד), שאז הכל יהיה שלם ומושלם, בלי פגמים. ובכל זאת, הרי מזמור זה הוא גם שיר ליום השבת. וקשה לכאורה: הרי במזמור זה לא נזכר שום דבר שקשור לשבת. אין בו זכר לשלוש סעודות, לא לקידוש, לא לקרבן מוסף, ולא לאיסור מלאכה. אמנם המזמור מתחיל ב"**טוב** ל**ה**ודות" - ראשי תיבות ל"ט, רמז לל"ט מלאכות - אבל בכל זאת, באופן מפורש לא נזכר בו שום דבר שקשור לשבת. במה א"כ קשור מזמור זה ליום השבת? למה הוא נקרא "מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת"?

אולי מותר לומר, שמזמור זה קשור לַשבת, מפני שהוא רומז על ענין המן. כפי שהזכרנו, המן הוא העדות שה' נתן לנו על השבת - "רְאוּ כִּי ה' נָתַן לָכֶם הַשַּׁבָּת, עַל כֵּן הוּא נֹתֵן לָכֶם בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לֶחֶם יוֹמָיִם". "מזמור שיר ליום השבת" רומז אפוא לַמן: "לְהַגִּיד בַּבֹּקֶר חַסְדֶּךָ" - בבוקר רואים את חסד ה', יורד מן בשפע, ומכסה את כל המדבר. "וֶאֱמוּנָתְךָ בַּלֵּילוֹת" - בלילה צריך להאמין שגם מחר ירד מן, ולא להשאיר מן למחר. "בְּפִרְחַ רְשָׁעִים" - כשהרשעים מנסים להתחכם ולהותיר מהמן, הרי זה "כְּמוֹ עֵשֶׂב", המן לא מחזיק מעמד, "וַיָּרֶם תּוֹלָעִים וַיִּבְאַשׁ" (שמות טז, כ). "וַיָּצִיצוּ כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן" - דתן ואבירם מציצים בשבת לראות, אולי אפשר ללקוט מן. ומה יוצא להם מזה? - "לְהִשָּׁמְדָם עֲדֵי עַד". הם נבלעים באדמה יחד עם עדת קרח (במדבר טז). איזה מָן נשאר בכל זאת ולא הבאיש? - "שְׁתוּלִים בְּבֵית ה'". צנצנת המן שהניח אהרן באוהל מועד (שמות טז, לב-לד), היא נשארת לדורות ולא מתקלקלת. להעיד ולהודיע, שאם אדם רוצה להחזיק מעמד, עליו להיות שתול בבית ה' (כמו צנצנת המן), להתייחס אל "בית ה'" - אל הרוחניות - כעיקר, ואל הגשמיות כטפל. לעומת זאת, אם אדם מתייחס אל העולם הזה כעיקר, מראים לו שלעולם הזה אין קיום - "וַיָּרֶם תּוֹלָעִים וַיִּבְאַשׁ".

נמצא אפוא, שמזמור זה הוא מזמור ליום השבת - בעקיפין. כי הוא מזמור למן, והמן מעיד על השבת.

ונשגב ה' לבדו ביום ההוא - ליום שכולו שבת

והנה, חוץ ממה שהשבת מעידה על הסדר שבבריאה, יש עוד דבר נוסף שהשבת מעידה עליו. העדות האחת של השבת היא על תחילת הבריאה, כפי שהזכרנו, שהשבת מעידה על הסדר והחוקים שקבע ה' בבריאה, ואילו העדות השניה של השבת היא על תכלית הבריאה. העולם הולך לקראת מטרה, לקראת יום שכולו שבת. אחרי ששת אלפים שנה, או מספר שנים אחר, יגיע יום שכולו שבת, שאז "וְנִשְׂגַּב ה' לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא" (ישעיהו ב, יא). בששת ימי המעשה נדמה לנו שאנו פועלים בעולם, חורשים, זורעים, יוצרים דברים שונים, אם לא "יש מאין", אז לפחות "יש מיש", ואולם ביום השביעי אנו מחזירים את העטרה לבעליה, מראים שבעצם איננו פועלים בעולם מאומה. אנו מראים בשבת, "כִּי גַּם כָּל מַעֲשֵׂינוּ - פָּעַלְתָּ לָנוּ" (ישעיהו כו, יב). כל מה שנראה כאילו אנו עושים אותו, לאמיתו של דבר אתה פָּעַלְתָּ לָנוּ אותו. לכן אנו נחים מכל מלאכת יצירה בשבת, כדי להראות שיש רק פועל אחד ויחיד בעולם, ואנו איננו פועלים בו כלום. ולעתיד לבוא, ביום שכולו שבת, הדבר יתברר עוד יותר, "וְנִשְׂגַּב ה' לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא", כבר לא נתלה את הגדולה בעצמנו, אלא נכיר בכך שרק הקב"ה פועל בעולם, "וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה, כִּי מָלַךְ ה' צְבָ-אוֹת בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַם" (ישעיה כד, כג), לא יהיה עוד מי שמאמין בכוחות אחרים, כולם יכירו בכח הקב"ה, ומלכותו בכל מָשָׁלָה.

יש לנו ארבע תפילות בשבת, אבל בניגוד לימי החול שבהן כל התפילות שוות, בשבת יש ארבע תפילות שונות זו מזו. התפילה של ליל שבת מציינת את השבת כעדות על בריאת העולם, "תכלית מעשה שמים וארץ", "ויכֻלּוּ השמים והארץ וכל צבאם"; התפילה של שבת בבוקר מציינת את השבת כיום מתן תורה, שהרי מתן תורה היה בשבת (שבת פו, ב), ובעשרת הדברות שנאמרו לנו שם הוזהרנו על השבת; תפלת מוסף מדברת על השבת בבית המקדש, שבת של הקרבת שני כבשים בני שנה תמימים, ותפלת מנחה של שבת מעידה על שבת שלעתיד לבוא, על יום שכולו שבת. בכל השבוע אנו אומרים, "ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד", ובשבת במנחה אנו אומרים "אתה אחד ושמך אחד". הגענו אל התכלית - אתה אחד ושמך אחד. כמובן שעוד לא הגענו אליה ממש, כי עוד מעט תצא השבת ונעשה הבדלה ויתחיל שבוע חדש, אבל השבת בשעת מנחה, שעת "רעוא דרעוין", רומזת על השלמות, על העולם השלם, על יום שכולו שבת. זוהי העדות השניה של השבת, שהעולם שהתחיל ונברא ע"י הקב"ה יסתים במלכות שמים.

מה בין שבת ליוה"כ

יש עוד יום בשנה שהוא מעין עולם הבא, וזהו יום הכפורים. אלא שיום הכפורים הוא מעין עולם הבא מבחינה אחרת מאשר יום השבת. יום הכפורים הוא מעין עוה"ב מבחינה זו, שאין בו לא אכילה ולא שתיה, וזהו כעין עולם הבא, "שאין בו לא אכילה ולא שתיה, ולא פריה ורביה, ולא משא ומתן, ולא קנאה ולא שנאה ולא תחרות, אלא צדיקים יושבין[7] ועטרותיהם בראשיהם[8] ונהנים מזיו השכינה"[9] (ברכות יז, א). בשבת אנו אוכלים ושותים, ובכל זאת היא מעין עוה"ב. גם הגוף נהנה מהשבת. אבל ביום הכפורים אנו מסלקים את הגוף הצדה, כאילו אין לנו גוף. אנו דומים למלאכים, אומרים "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" בקול רם (שו"ע או"ח סי' תרי"ט ס"ב) כמו המלאכים (משנ"ב שם סק"ח), כביכול אין לנו גוף ביום הכפורים. אבל שבת היא שבת גם לגוף. גם הגוף צריך להרגיש מעין עוה"ב. בשבת יש נשמה יתרה (ביצה טז, א), ביום הכפורים אין נשמה יתרה. רש"י הרי מסביר, מה זו נשמה יתרה? - "רוחב לב למנוחה ולשמחה, ולהיות פתוח לְרָוְחָה, ויאכל וישתה ואין נפשו קצה עליו"[10] (רש"י שם ד"ה נשמה יתירה), ביוה"כ לא צריכים כח לאכול ולשתות הרבה, לכן הפוסקים דנו אפילו על יוה"כ שחל בשבת אם יש בו נשמה יתרה או לא (עי' שו"ע או"ח סי' תרכ"ד ס"ג ומשנ"ב שם סק"ה), אבל בשבת יש נשמה יתרה, כח לאכול ולשתות הרבה, אבל להרגיש שזו שבת, לא סתם תאוַת אכילה.

לימוד תורה בשבת

צריך להשתדל לנצל את השבת בצורה הנכונה. אמנם השבת

© כל הזכויות שמורות - למשפחת נבנצל ולישיבת הכותל, ירושלים - http://www.hakotel.org.il

ניתנה לעונג, לאכול בה שלוש סעודות ולנוח בה מעמל ימי המעשה, ו"שינה בשבת תענוג" ראשי תיבות שב"ת, כמובא בשל"ה (מס' שבת פרק נר מצוה), אך כבר כתב השל"ה עצמו - "ובלבד שלא ירבה בו יותר מדאי, שלא יביאנו לביטול התורה, כי לא איברו שבתות אלא לגירסא" (ירושלמי שבת פט"ו ה"ג). ולכן, כדאי לנצל את השבת גם ללימוד תורה. כי כמו שהמקדש, שהוא מקום הקדוש, תפקידו לשרת את הקדושה, כך גם הזמן הקדוש תפקידו לשרת את הקדושה, ולא להיפך. כדאי אפוא לנצל את השבת לא רק לאכילה ושתיה, אלא גם ללימוד התורה. הרבה השגות רוחניות שאי אפשר להשיגן בימות החול, אפשר להשיג בשבת. רבים העידו, שהצליחו להשיג בלימוד התורה בשבת הרבה יותר מאשר בחול[11]. מפני שהשבת היא מעין עולם הבא, ובעולם הבא - כשהנשמה משוחררת מכבלי הגוף - השגותיה הרוחניות גבוהות יותר מאשר בעולם הזה[12]. השבת נקראת "מתנה טובה" שהקב"ה נתן לנו, מפני שיש בה יותר קרבת אלקים מאשר בחול. זוהי המתנה הטובה שבשבת - קרבת האלקים שאנו זוכים לה ביום הזה[13].

אמנם מרבים גם באכילה ושתיה בשבת, ומשתדלים להכין לה מאכלים משובחים, אך כבר אמר מו"ר הגה"צ רא"א דסלר זצ"ל (בשם הגר"י מסלנט זצ"ל), שהגם שמצוה לאכול צ'ולנט בשבת, יש להזהר שלא להכניס גם את השבת אל תוך הצ'ולנט ולאכול גם אותה עמו! (עי' מכתב מאליהו ח"א עמ' 227) וכוונתו רצויה, שעונג שבת אסור שיתבטא רק באכילת צ'ולנט ושאר מעדנים, אלא צריך להתענג גם מהצד הרוחני של השבת[14]. "אָז תִּתְעַנַּג עַל ה'" נאמר על השבת (ישעיהו נח, יד), ולא "אז תתענג על הצ'ולנט"[15]. עיקר השבת הוא ההשגות הרוחניות שאפשר לזכות בהן ביום הזה. אפשר להגיע ליותר דבקות בה' ביום השבת, שהוא יום מנוחה וקדושה, יום שהלב פנוי יותר למחשבות קודש.

אנו מבקשים מה' "שלא תהא צרה ויגון ואנחה ביום מנוחתנו", כי התכלית של השבת היא שנהיה עסוקים בעבודת ה', ואם יש ח"ו צרה ויגון ואנחה בשבת, זה מפריע לנו. לכן אנו מתפללים לה', שנהיה פנויים לקבל את קדושת השבת, ואת ההשגות הגבוהות של השבת. שתהיה לנו "מנוחה שלמה שאתה רוצה בה". לשאוף להתקרב אל ה', להתקרב לחיי עולם הבא, ולהכניס את העולם הבא כבר כאן, אל תוך חיי העולם הזה[16].

אנו אומרים: "והנחילנו ה' אלקינו באהבה וברצון שבת קדשך", מבקשים שנוכל לנחול את השבת כפי שהיא ראויה להיות, להיות ראויים למתנה הטובה שה' נתן לנו, להשתמש בה לעבודת ה'. כתוב שמי שלומד כל השבוע, מצוה שיישן בשבת (עי' מאירי שבת קיח, ב ד"ה מצות), אבל כמה? לא בלי גבול! אנחנו גם לא לומדים יום ולילה בלי הפסק, אז גם לא צריך לישון בשבת בלי הפסק. מצוה לנצל את השבת גם ללימוד תורה. הנשמה הקדושה שלנו, שחצובה מתחת כסא הכבוד (זוהר ח"ג דף כ"ט ריש ע"ב), ותאוותה לחזור אל אביה שבשמים, לחזור אליו מקושטת בתורה ומצוות, צריך לטפל בה ולתת לה את מה שהיא צריכה. לתת לגוף מה שהוא צריך, אבל לתת גם לנשמה מה שהיא צריכה.

נשתדל להתחזק בכל הענינים שדברנו עליהם, להכיר בערך המתנה הטובה שקבלנו, המעידה על מעשה אלקינו שאין בו שום חסרון, לנצל את המתנה כראוי, ובשכר זה נזכה ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים.

השיחה נערכה לפי קוצר דעתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

---

1. לדעת הרב שליט"א, בכל פרשה בתורה יש קשר או הקבלה בין תחילת הפרשה לסופה. [הרב פרסם מאמר בענין זה בכתב העת "ירושתנו", כרך ג' (תשס"ט) עמ' קי"ח. כתב עת זה יוצא לאור פעם בשנה ע"י "מכון מורשת אשכנז" (בני ברק), ובו מחקרים וסקירות בתורתם של חכמי אשכנז, אורחותיהם ומנהגיהם].

הקשר שציין אליו הרב שליט"א בפרשת בשלח: "בְּרֹאתָם מִלְחָמָה" (שמות יג, יז) ⇔ "צֵא הִלָּחֵם בַּעֲמָלֵק" (שם יז, ט).

קשר נוסף: "בְּרֹאתָם מִלְחָמָה" (שם יג, יז) ⇔ "מִלְחָמָה לַה' בַּעֲמָלֵק" (שם יז, טז).

קשר נוסף: "וַחֲמֻשִׁים עָלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם" (שם יג, יח) "מקרא זה לא נכתב כי אם לשבר את האוזן, שלא תתמה במלחמת עמלק... מהיכן היו להם כלי זין שהכום ישראל בחרב" (רש"י) ⇔ "וַיַּחֲלֹשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת עֲמָלֵק וְאֶת עַמּוֹ לְפִי חָרֶב" (שם יז, יג).

קשר נוסף: "כִּי הַשָּׁבְעַ הִשְׁבִּיעַ" (שם יג, יט) ⇔ "כִּי יָד עַל כֵּס יָהּ" (שם יז, טז), "ידו של הקב"ה הורמה לישבע" (רש"י).

קשר נוסף: "כִּי **הַשָּׁבְעַ הִשְׁבִּיעַ**... **פָּקֹד יִפְקֹד**" וכו' (שם יג, יט) ⇔ "כִּי **מָחֹה אֶמְחֶה**... **מְדֹר דֹּר**" (שם יז, יד-טז). הקשר: לשונות כפולים.

קשר נוסף: "וַיִּסְעוּ מִסֻּכֹּת וַיַּחֲנוּ בְאֵתָם" (שם יג, כ) ⇔ "וַיִּסְעוּ... מִמִּדְבַּר סִין... וַיַּחֲנוּ בִּרְפִידִים" (שם יז, א).

קשר נוסף: "וַה' הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם בְּעַמּוּד עָנָן לַנְחֹתָם הַדֶּרֶךְ, וְלַיְלָה בְּעַמּוּד אֵשׁ לְהָאִיר לָהֶם" (שם יג, כא) ⇔ "הֲיֵשׁ ה' בְּקִרְבֵּנוּ אִם אָיִן" (שם יז, ז) "תמיד אני ביניכם ומזומן לכל צרכיכם, ואתם אומרים היש ה' בקרבנו אם אין"?! (רש"י שם פסוק ח').

קשר נוסף: "לֹא יָמִישׁ עַמּוּד הֶעָנָן" (שם יג, כב) ⇔ "צֵא הִלָּחֵם בַּעֲמָלֵק" (שם יז, ט) "צא מן הענן והלחם בו" (רש"י).

קשר נוסף: "וְאֶכְבְּדָה בְּפַרְעֹה" (שם יד, ד) "כשהקב"ה מתנקם ברשעים **שמו מתגדל** ומתכבד" (רש"י) ⇔ "כִּי יָד עַל כֵּס **יָהּ**" (שם יז, טז) "אין שמו שלם... עד שימחה שמו של עמלק, וכשימחה שמו **יהיה השם שלם**..." (רש"י).

קשר נוסף: "וַיַּעֲשׂוּ כֵן" (שם יד, ד) "להגיד שבחן ששמעו לקול משה" (רש"י) ⇔ "וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ כַּאֲשֶׁר אָמַר לוֹ מֹשֶׁה" (שם יז, י).

קשר נוסף: "וַיִּקַּח שֵׁשׁ מֵאוֹת רֶכֶב בָּחוּר" (שם יד, ז) [בחור - נבחרים (רש"י)] ⇔ "בְּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים" (שם יז, ט).

קשר נוסף: "וּפָרְעֹה הִקְרִיב" (שם יד, ח) ⇔ "כַּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ" (שם יז, יא).

קשר נוסף: "הֲמִבְּלִי אֵין קְבָרִים בְּמִצְרַיִם לְקַחְתָּנוּ לָמוּת בַּמִּדְבָּר, מַה זֹּאת עָשִׂיתָ לָּנוּ לְהוֹצִיאֵנוּ מִמִּצְרָיִם" (שם יד, יא) ⇔ "לָמָּה זֶּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם, לְהָמִית אֹתִי וְאֶת בָּנַי וְאֶת מִקְנַי בַּצָּמָא" (שם יז, ג).

קשר נוסף: "מַה תִּצְעַק אֵלָי" (שם יד, טו) ⇔ "וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל ה'" (שם יז, ד).

קשר נוסף: "מַה תִּצְעַק אֵלָי" (שם יד, טו) "שהיה משה עומד ומתפלל" (רש"י) ⇔ "וַיְהִי יָדָיו אֱמוּנָה" (שם יז, יב) שהיו ידיו של משה פרושות השמים בתפלה נאמנה ונכונה (רש"י).

קשר נוסף: "וְאַתָּה הָרֵם אֶת מַטְּךָ, וּנְטֵה אֶת יָדְךָ עַל הַיָּם וּבְקָעֵהוּ" (שם יד, טז) ⇔ "וּמַטֶּךָ אֲשֶׁר הִכִּיתָ בּוֹ אֶת הַיְאֹר קַח בְּיָדֶךָ וְהָלָכְתָּ... וְהִכִּיתָ בַּצּוּר וְיָצְאוּ מִמֶּנּוּ מַיִם" (שם יז, ה-ו) "שהיו ישראל אומרים על המטה שאינו מוכן אלא לפורענות, בו לקה פרעה ומצרים כמה מכות במצרים ועל הים... יראו עתה שאף לטובה הוא מוכן" (רש"י).

© כל הזכויות שמורות - למשפחת נבנצל ולישיבת הכותל, ירושלים - http://www.hakotel.org.il

2. ב"ביאור הלכה" (סי' רמ"ב ד"ה זכר למן) תמה, "מה ראו לעשות בשבת זכרון למן, שלא ירד בו כלל". והביא את דברי התוס' (פסחים ק, ב ד"ה שאין), "דמשום שלא ירד בו מן, יש לעשות זכר לו". וכתב על זה הביאה"ל, "והוא דחוק". ולפי מה שביאר כאן הרב שליט"א, שבמה שהמן לא ירד בשבת, זה גופא היה העדות על קדושת השבת, [וכמו שכתב רש"י על הפסוק: "וַיְבָרֶךְ אֱלֹקִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ" (בראשית ב, ג) "ברכו במן, שכל ימות השבת היה יורד להם עומר לגלגלת ובששי לחם משנה, וקדשו במן - שלא ירד בו מן כלל"], לפ"ז שפיר מובנים דברי התוס', דדוקא במה שלא ירד המן בשבת, בזה העיד המן על קדושת השבת, ולכן עושים לו זכר בשבת. [והביאה"ל סבר כנראה שלא שייך לעשות בשבת זכר למה שלא היה בו, ולכן נטה יותר לביאורו של ה"תורת חיים", דלפי ששבת בראשית היא דוגמת שבת שלעתיד לבא, שהוא יום שכולו שבת, לכן אנו עושים כמה דברים בשבת זה דוגמת שבת שלע"ל, ואחד מהם הוא שעושין זכר למן, והכוונה היא נגד המן שיהיה לעתיד לבא, כמו שאמרו חז"ל, דאחד משבעה הרקיעים נקרא "שחקים", שבו רחיים עומדות וטוחנות מן לצדיקים לעתיד לבא (חגיגה יב, ב), ולכך שפיר יש לעשות בשבת זכר למן ההוא. וכן הביא הרמב"ן בפרשתנו, "שבני העולם הבא יהיה קיומם ביסוד המן, שהוא הזיו העליון" (רמב"ן שמות טז, ו)].

3. ולזה נתכוין אונקלוס, שתרגם: 'וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד' - 'וְהָא תָקֵין לַחֲדָא' [ולא תרגם 'וְהָא טָב לַחֲדָא']. "יאמר, שהוא מתוקן הַפֵּרֵר מאד" (רמב"ן בראשית א, לא). כלומר, שלא רק כל דבר ודבר בבריאה הוא טוב בפני עצמו, אלא גם השילוב והסידור של כל הדברים יחד למערכת אחת, הוא טוב. ולכן לא תרגם כאן אונקלוס "טוב", אלא "מתוקן", שזה מראה על מערכת שלמה הפועלת בשלמות ובהרמוניה, ולא רק על דבר אחד שהוא טוב. [ותיבת "מְאֹד" באה להורות על ענין נוסף, ע"ש ברמב"ן].

4. "חֵטְא" פירושו גם "חסרון", כמו שאמרה בת שבע לדוד: "וְהָיָה כְּשָׁכְבִי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ עִם אֲבֹתָיו (ואדניהו ימלוך תחתיו), וְהָיִיתִי אֲנִי וּבְנִי שְׁלֹמֹה חַטָּאִים" (מל"א א, כא). אם אדוניהו יתפוס את המלכות, תחסַר המלכות ממני ומבְּנִי.

5. "אין במוספי השבת חטאת כשאר כל המוספין, מפני שכנסת ישראל בת זוגו, והכל שלום, והמשכיל יבין" (רמב"ן במדבר כח, ב). ובפשטות הכונה היא, שהשבת עומדת בסוד עולם שלם ומלא, בלי חסרונות, וכפי שביאר כאן הרב שליט"א. [ועי' גם "פרי צדיק" פרשת פנחס אות י"ג ד"ה ומה שכתב הרמב"ן].

6. ובמדרש אמרו: "שלש נובלות הן: נובלות מיתה - שינה; נובלות נבואה - חלום; נובלות העוה"ב - שבת" (ב"ר מד, יז).

7. "העולם הבא, אין בו גוף וגויה, אלא נפשות הצדיקים בלבד בלא גוף, כמלאכי השרת... ולא יארע דבר בו מן הדברים שמארעין לגופות בעולם הזה, כגון ישיבה ועמידה... וזה שאמרו 'צדיקים יושבין' - דרך חידה אמרו, כלומר: הצדיקים מצויין שם בלא עמל ובלא יגיעה" (רמב"ם הלכ' תשובה פ"ח ה"ב).

8. "וכן זה שאמרו 'עטרותיהן בראשיהן' - כלומר: דַּעַת שֶׁיָּדְעוּ, שבגללה זכו לחיי העולם הבא, מצויה עמהן, והיא העטרה שלהן... והרי הוא אומר: וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל רֹאשָׁם (ישעיהו לה, י), ואין השמחה גוף כדי שתנוח על הראש, כך עטרה שאמרו חכמים כאן היא הידיעה" (רמב"ם שם).

9. "ומהו זהו שאמרו 'נהנין מזיו שכינה' - שיודעים ומשיגין מאמיתת הקב"ה, מה שאינם יודעים והם בְּגוף האפל השפל" (רמב"ם שם).

10. לכאורה הוא פלא: הזוהי נשמה יתירה? ! הלא אין זה אלא גוף יתר! אך פשוט הדבר, שאין כוונת רש"י שזוהי עצם הנשמה יתירה, אלא כוונתו היא שזהו רק סימן והוכחה לקיומה של הנשמה יתירה. וההוכחה היא, מפני שגם הנשמה נהנית ממה שהאדם אוכל, כמבואר במג"א בשם האר"י ז"ל, שהנשמה נהנית מרוחניות המאכל, והגוף נהנה מגשמיות המאכל (מובא במשנ"ב סי' ר' ס"ק ו'), [ועי' "ישראל קדושים" לרצ"ה מלובלין (ריש אות ה' ד"ה ובמג"א), שביאר מהי בדיוק ה"רוחניות" שבמאכל]; ולכן, העובדה שדוקא ביום השבת לב האדם פתוח לרווחה לאכול ולשתות ואין נפשו קצה עליו, זה סימן על נשמה יתירה הנמצאת באדם ביום זה, והיא דורשת את מזונה הרוחני, ולכן האדם זקוק לאכול יותר בשבת מאשר ביום חול, כדי לזון גם את הנשמה היתירה שבו. [והצורך הזה, "לאכול" יותר "רוחניות" ביום השבת - היא היא עצם הנשמה יתירה שיש לאדם בשבת. היינו, מה שהוא מרומם יותר ורוחני יותר ביום השבת. וממילא הוא זקוק ליותר מזון רוחני].

עוד פירשו בזה, שמפני שיש באדם נשמה יתירה, מסוגל הוא לאכול ולשתות יותר בקדושה, ולכן "אין נפשו קצה עליו" - הנשמה אינה סולדת מאכילה זו - כי אין זו אכילה של גוף, אלא אכילה של קדושה, והיא אכילה רוחנית כאכילת קדשים, ולכן הוא מסוגל לאכול יותר, [ועי' עוד ב"ישראל קדושים" (שם)].

[לפי מה שנתבאר כאן, שהאדם מתאוה יותר לאכול בשבת דוקא בגלל הצד הרוחני שבמאכל, יובן שפיר למה גוי אינו יכול להרגיש את טעמו של התבלין ששמו "שבת" הנמצא בַּתבשיל של שבת (שבת קיט, ב). והוא, מפני שטעמו של תבלין זה הוא רוחני, ולא גשמי, ורק ישראל שהם בעלי נשמה יתירה מרגישים אותו. ואע"פ שגם הגוי הרגיש שהתבשיל של שבת ריחו נודף, ויש בו מעלה מיוחדת (שם) - זהו מפני שחוש הריח שבאדם הוא חוש רוחני ביחס לשאר החושים, ומרגיש גם בדברים רוחניים (עי' בני יששכר, מאמרי חודש סיון מאמר ד' אות ח'), וגם אצל גוי אין הוא מקולקל כ"כ. אך בחוש הטעם - אין הגוי מסוגל להרגיש טעמו של התבלין ששמו שבת. דכיון שהוא מופקע מן ה"נשמת" של יום השבת, הוא מופקע גם מן ה"נעפילטע פיש" שלה...].

11. וכדברי האבן עזרא: "כי ה' קידש זה היום, וְזִמְנוֹ לְקַבֵּל הנפשות תּוֹסֶפֶת חכמה יותר מכל הימים" (אבן עזרא שמות כ, ח. וכן כתב גם בפירושו לספר בראשית ב, ג). וכן כתב ב"בן איש חי" (פרשת שמות, שנה שניה): "כתבו המקובלים, שגדול הפועל הנפעל מעסק התורה בשבת אלף פעמים מן הנעשה בחול". [ועוד אמרו המקובלים, שבשבת אין שולט השכחה, ומה שלומדים בשבת יש סגולה לזכרו, ונרמז בפסוק "זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת". ואמרו בזוהר על פסוק זה: "זכור - אתר דלית ליה שכחה, ולא קיימא ביה שכחה" (זוהר ח"ב צב, ב ברעיא מהימנא)]. ועי' ב"שערי תשובה" (או"ח סי' ר"צ סק"ב) בשם האר"י ז"ל, שהמחדש חידושי תורה בשבת, מעטרין לאביו בעולם העליון, ולכן נסמכה מצות שבת למצות כיבוד אב [בעשרת הדברות, וכן בפסוק: "אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ" (ויקרא יט, ג)]. וגם זה מורה על מדרגתו המיוחדת של לימוד התורה ביום השבת דוקא. ועי' משנ"ב (סי' ר"צ סק"ג) בשם הזוהר, שמצוה לחדש חידושי תורה בשבת. ועוד הביא ה"שערי תשובה" (שם) מהזוהר, שבמוצ"ש בחזרת הנשמה היתירה למקומה, שואל אותה הקב"ה מה חידוש אמרת בשבת. [ועי' בעל הטורים על התורה (שמות לה, ג)].

12. וכן בארץ ישראל - ש"מי שיש לו בה חלק, חשוב הוא כחלק עולם הבא" (אב"ע בראשית לג, יט) - אפשר להגיע להשגות בתורה יותר מאשר בחו"ל, כמו שכתב הגה"צ רא"א דסלר זצ"ל: "העוסק בתורה בארץ ישראל זוכה לסייעתא דשמיא מרובה והשפעה מיוחדת... ובדורנו אנו רואים בחוש, כיצד צעירים העוסקים בתורה מתפתחים בארץ ישראל... ומשיגים הרבה יותר מאשר משיגים בחינוך התורני בשאר הארצות" (מכתב מאליהו ח"ג עמ' 196).

13. וזהו ענין הנשמה היתרה שנותן הקב"ה בכל אדם בערב שבת (ביצה טז, א), כפי שפירש ה"שיטה מקובצת" (שם) את ענינה, ש"חל עליו שפע אלקי וְשֵׂכֶל יותר, לעסוק בתורה ולעיין במעשה ה'".

14. וזה לשון הרמב"ן בביאור הפסוק "זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ": "וטעם (=ופירוש) 'לְקַדְּשׁוֹ', שיהא זכרוננו בו להיות קדוש בעינינו... שתהא השביתה בעינינו בעבור שהוא יום קדוש, לְהִפָּנוֹת בו מעסקי המחשבות והבלי הזמנים, ולתת בו ענוג לנפשנו בדרכי ה', וללכת אל החכמים ואל הנביאים לשמוע דברי ה'". [ויש שהמליצו: "שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת, לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ" (שמות כג, יב) - הנפש הבהמית ויצריו של האדם. דבשבת יש להתפנות מעניני הנפש הבהמית, ולהתמקד בהוספה בקדושה ע"י לימוד ותפילה].

15. ובהגהות "בגדי ישע" (לבעל השל"ה) על המרדכי מס' שבת (פרק ט"ז ס"ק ה') כתב, דמה שהקפידה התורה דוקא על אכילת פת בשבת, ולא סגי ליה באכילת ג' סעודות מדברים אחרים, זהו "משום ברכת המזון, כדי שנאכל ונשבע ונברך לכבוד שבת, ונזכירהו בברכת המזון ג' פעמים". הרי שהתורה לא הסתפקה בכך שאדם רק יאכל בשבת, אלא חייבה דוקא אכילה כזו, המביאה לידי חיוב ברכת המזון, כדי שאדם לא רק יאכל לכבוד שבת, אלא גם "יברך לכבוד שבת".

16. כתב השל"ה: "כבר דקדקו בספר הבהיר (אות ק"ס), מה זה עולם 'הבא', עולם 'שיבוא' הוה ליה למימר כו', עי' שם. אבל על דרך הפשט הוא בא גם עתה, למי שזוכה ודבק בו יתברך רואה עולמו בחייו" (של"ה פרשת ויקהל פקודי, תורה אור). ולפי האמור כאן למעלה, הזמן המסוגל לזה ביותר הוא ביום השבת.

© כל הזכויות שמורות - למשפחת נבנצל ולישיבת הכותל, ירושלים - http://www.hakotel.org.il